

AMPRENTA CANTACUZINĂ LA CURTEA DOMNEASCĂ DIN BUCUREȘTI

Gabriel Constantin

Curtea domnească din București se prezintă ca o succesiune de construcții aparținând unor etape istorice distincte, în funcție de necesitățile, gusturile și, mai ales, orientarea politică a domnitorilor Țării Românești.

Articolul nostru își propune să trateze un subiect mai puțin dezbătut în literatura de specialitate. Este vorba despre *amprenta cantacuzină* de la Curtea Domnească a Bucureștilor.

Căsătoria postelnicului Constantin Cantacuzino cu Elina, fiica lui Radu Șerban, domnitorul Țării Românești, a permis urmașilor postelnicului să se considere succesorii dinastiei Basarabilor și să acceadă spre cea mai importantă demnitate medievală, și anume *domnia*. Totodată, revendicarea ascendenței din dinastia Basarabilor i-a obligat pe Cantacuzini să se comporte ca veritabili ctitori și călăuzitori de neam, ziditori de lăcașe și reședințe de familie.

Din dorința de a se prezenta în fața românilor autohtoni drept adevărați păstrători de datini străbune, Cantacuzinii au ridicat numeroase ctitorii laice și bisericești, ceea ce a însemnat în fapt o strălucită contribuție la evoluția arhitecturii civile, ulice și religioase. Aceste construcții au fost înălțate nu numai în București, ci și pe întreg cuprinsul Țării Românești. O simplă prezentare a edificiilor cantacuzine din București cuprinde casele ridicate pe malul drept al Dâmboviței, în apropierea bisericii Sfinții Apostoli, cele de pe podul Mogoșoaiei, peste drum de proprietățile Grecenilor, și cele de la capătul podului Mogoșoaiei, înspre râul Dâmbovița. Mai trebuie menționate atât ansamblul de la Cotroceni cu biserica, chiliile, casele egumenești, turnul și casele domnești, cât și ansamblul de la Colțea, opera spătarului Mihai Cantacuzino, construit între anii 1700-1715. Nu în ultimul rând, putem menționa Biserica Fundeniei Doamnei, Biserica ridicată de către Maria, soția lui Șerban Cantacuzino voievod, numită Biserica Doamnei, precum și biserica Sf. Nicolae Șelari¹. Înainte de a vedea în ce anume a constat contribuția Cantacuzinilor la Curtea Domnească din București se cuvine necesară o scurtă prezentare a istoriei acestui complex monument medieval bucureștean păstrat până astăzi.

Cetatea ridicată din bolovani de râu în vremea lui Vlad Țepeș (1457; 1456-1462), de unde acesta a emis celebrul document de la 20 septembrie 1459, s-a transformat

1. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul Bibliografic al monumentelor feudale din București*, Ed. Academiei, București, 1961, p. 68.

Șerban Cantacuzino, domnitorul Țării Românești (1678-1688)

în timpul lui Mircea Ciobanul (1545-1554; 1558-1559) într-un Palat domnesc, care, cu reparații și adăugiri de noi corpuri, s-a păstrat până către a doua jumătate a secolului al XVII-lea și în prima parte a veacului următor, când Curtea Domnească a Bucureștiului a cunoscut trei etape de extindere². Acestea s-au concretizat prin remodelarea cu rafinament a clădirilor ocupate de domn, de instituțiile domniei și de familia lui. Așadar, vorbim despre o operă ctitoricească realizată de către Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și Ștefan Cantacuzino³.

Grație cercetărilor arheologice și mărturiilor cronicarilor putem reconstitui momentele importante privind prefacerile Curții Domnești din București realizate de voievozii Cantacuzini.

2. P.I.Panait, Aristide Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche*, Muzeul de Istorie a Municipiului București, 1973, p. 23.

3. *Ibidem*, p. 54.

Dovedind cunoștințe și priceperi specializate, Șerban Cantacuzino a devenit ispravnic al lucrărilor de la Curtea Domnească atât în vremea lui Grigore Ghica (1672-1673), cât și sub Gheorghe Duca (1674-1678). Șerban Cantacuzino s-a ocupat de ridicarea unui edificiu situat pe latura de nord a Curții Domnești, cu parter și etaj și cu un pridvor deschis pe latura de sud. Această construcție închidea o curte interioară. Accesul la etaj se realiza printr-o scară exterioară aflată la capătul de vest al pridvorului. În ceea ce privește numărul de camere al acestui edificiu, din cauza distrugerilor și a stării de conservare precare a vestigiilor nu putem cunoaște numărul și dimensiunile lor. Despărțite de o curte interioară, Palatul Voievodal și noua construcție erau unite printr-un culoar. Pridvorul se deschidea spre curtea interioară, mai exact către grădina curții, aflată pe latura de nord.

Referitor la casele ridicate în vremea lui Gheorghe Duca, care l-au avut *ispravnic* pe Șerban Cantacuzino, acestea au fost mistuite de flăcări la începutul secolului al XVIII-lea, așa cum reiese din cercetările arheologice, când au fost descoperite bârme carbonizate și piese valoroase din vesela *cuhniilor* domnești, produse în ateliere otomane și locale. Faptul că aceste piese nu au putut fi salvate demonstrează forța incendiului, care nu a permis slujitorilor curții să evacueze lucrurile de preț. Poate fi vorba de incendiul din august 1712, amintit de către Radu Greceanu⁴. Opera ctitoricească a lui Șerban Cantacuzino a cuprins și amenajarea în cadrul Palatului Voievodal a unei camere cu lunete⁵, devenită, ulterior, spătăria cu stele, pe ai cărei pereți au fost imprimate ca decor sigillii inelare. În această cameră s-au strâns, în ziua morții lui Șerban Cantacuzino (28 octombrie 1688), „boierii cei mari și al doilea, care se întâmplase în București”⁶, pentru a se sfătui asupra succesorului la tronul țării.

Moștenirea lăsată de către Șerban Cantacuzino la Curtea Domnească impresionează atât prin proporții, cât și prin finisajele pline de fast, fapt ilustrat de stelele mari de aur⁷ care împodobeau sălile și *iatacurile* precum și de elementele decorative, dintre care putem aminti – grație acelorași cercetări arheologice – cahelele cu motive florale și scene cu vulturi.

În Palatul Curții Domnești din București, împodobit cu bun gust de către Șerban Cantacuzino, a avut loc nunta fiicei acestuia din urmă cu Grigore Băleanu, într-o încercare de a pune capăt unei lupte între familia Cantacuzinilor și cea a Bălenilor, care a dominat scena vieții politice a Țării Românești pentru mai bine de

4. Radu Greceanu, *Viața lui Constantin Brâncoveanu*, în „Cronicari munteni”, Ed. Grecescu, p.232.

5. P.I. Panait, Aristide Ștefănescu, *op. cit.*, p.55.

6. Radu Greceanu, *op. cit.*, p.151.

7. P.I. Panait și Aristide Ștefănescu susțin că sistemul de îmbodobire a camerelor cu stele de aur, nșternute pe un fond albastru sau roșu, era frecvent întâlnit și la Palatul de la Topkapı (vezi P.I. Panait și Aristide Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche*, p.55.)

două decenii⁸. Tot pe aici a pășit și Dimitrie Cantemir, viitorul ginere al lui Șerban Cantacuzino. Iar acest tablou poate fi completat cu mediul cultural întreținut de către Șerban Cantacuzino, unde dascălii invitați de voievod predau fiilor de boieri valahi istoria, limbile străine și filosofia.

Un alt membru al familiei Cantacuzinilor care a ocupat tronul Țării Românești a fost Ștefan Cantacuzino (1714-1716), fiul stolnicului Constantin Cantacuzino. Cu toate că a beneficiat de sprijinul puternicei sale familii, Ștefan Cantacuzino nu s-a putut menține în scaunul domniei decât aproape doi ani.

Începutul domniei lui Ștefan Cantacuzino a stat sub semnul tragicului sfârșit al familiei Brâncovenilor, când Palatul Voievodal a adăpostit pentru câteva zile doi domni în același timp, unul care tocmai primise vestea terifiantă a mazilirii – Constantin Brâncoveanu – și altul care nutrea speranțele deșarte ale mării – Ștefan Cantacuzino; unul era ținut prizonier în propria locuință, altul își începea clipele de ascensiune politică.

Faptul că Ștefan Cantacuzino a început realizarea unor lucrări importante la Curtea Domnească în anul 1715 trebuie pus în legătură cu nevoia de regăsire, de liniște sufletească și, de ce nu, de remușcare, după momentele tragice legate de familia Brâncovenilor.

Într-o primă fază, Ștefan Cantacuzino a inițiat ample operațiuni de reparație și transformare a Bisericii Domnești, așa cum amintește și pisania de la intrarea Bisericii: „când au fost acum în zilele blagocestivului Domn Io Ștefan Cantacuzino Voievod, Domnia Sa pentru podoaba acestei sfinte besearici o au înfrumusețat atât pe dinlăuntru cu frumoase icoane și podoabe cât și pe dinafară precum se vede săvârșindu-se de lucru ei la leat 7223 (1715) August 20”⁹.

Alte lucrări inițiate la Biserica Domnească în vremea lui Ștefan Cantacuzino au constat în înlocuirea ușii de la intrare, vechi și strâmte, cu alta mai largă, încadrată de rama unui portal sculptat în piatră, existent și astăzi. În interior a fost desființat zidul despărțitor dintre naos și pronaos, iar în locul lui s-au ridicat trei arcade care se sprijineau pe coloane de piatră, dintre care astăzi se mai văd doar cele angajate în zidurile laterale. Aceste coloane au balustrade ajurate, frumos cioplite. Nu în ultimul rând, Biserica a fost zugrăvită și a primit o tâmplă din lemn sculptat.

A doua etapă a lucrărilor întreprinse la Curtea Domnească de către Ștefan Cantacuzino a cuprins ridicarea din temelii a unui corp de clădiri cunoscut sub numele de Palatul Doamnei Păuna, soția lui Ștefan Cantacuzino. Conform descrierii lui Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Brâncoveanu, aflăm că până la Ștefan Cantacuzino, soțiile voievozilor români beneficiau de numai două sau trei încăperi în cadrul Palatului: „Palatul principelui este din piatră, cu o impozantă

8. Constantin C Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Ed. Sport-Turism, 1979, p.74.

9. Cristian Moisescu, *Biserica Curtea Veche*, Ed. Meridiane, București, 1967, p.12.

scară de marmur. Sala a doua servește pentru adunarea divanului, unde se mai fac și banchete în zilele solemne. Altele sunt săli de audiență care conduc în apartamentul Principelui și de aici în apartamentul doamnei, care în realitate se reducea la două camere și un iatac, până când domnul Ștefan Cantacuzino a clădit în câteva luni un frumos și mic palat cu odăi, ocupând pentru acest edificiu un colț de grădină, în mijlocul căreia Constantin Brâncoveanu ridicase un foișor, unde obișnuia să ia masa și să se odihnească în timpul verii, înconjurat de parfumul feluritelor flori plantate de jur împrejur¹⁰. Identificarea în teren a Palatului Doamnei Păuna a fost o sarcină dificilă deoarece topografia locului s-a schimbat radical în condițiile în care grădina amintită de del Chiaro, care putea fi un prețios punct de reper, a dispărut, iar lucrările edilitare întreprinse de-a lungul ultimelor decenii au distrus o mare parte a vestigiilor.

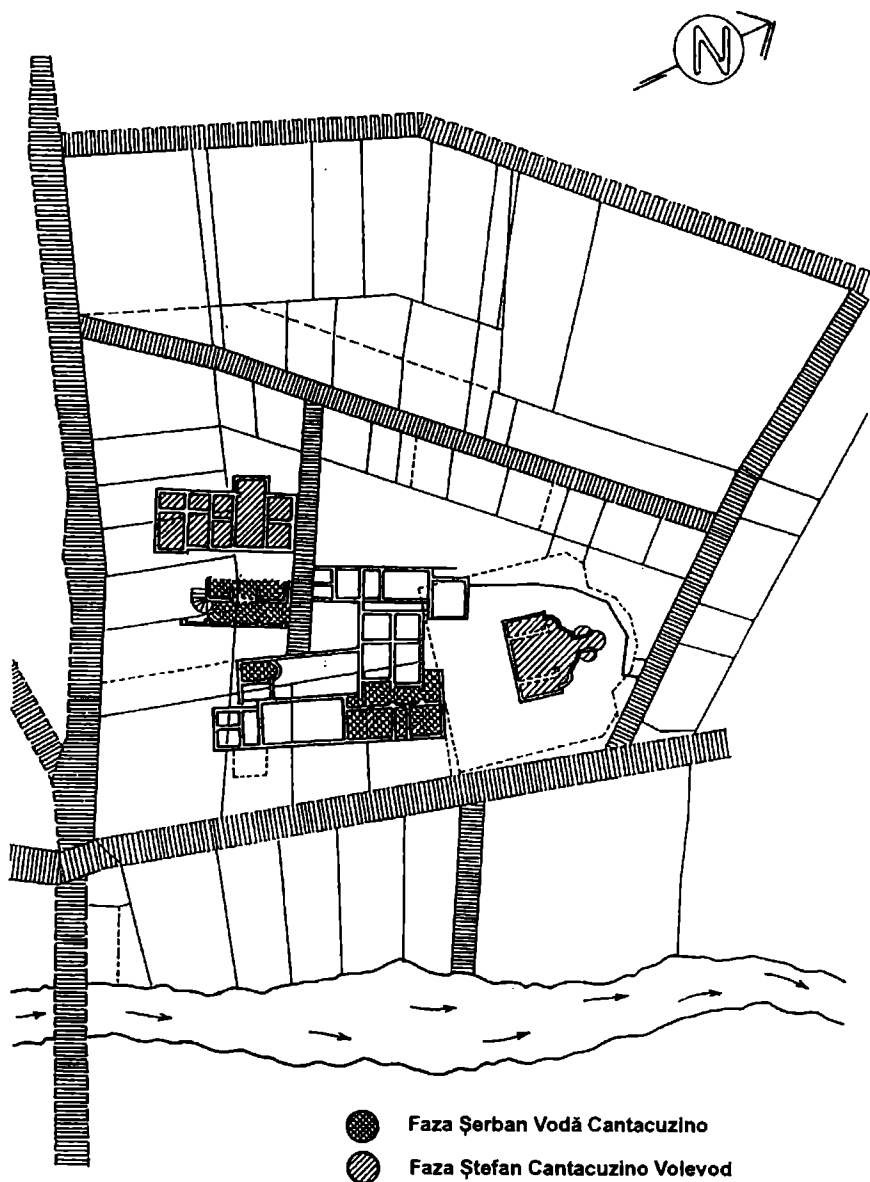
Cu toate acestea, o parte din Palatul Doamnei Păuna a fost identificat pe strada Soarelui nr. 2. Această parte a ansamblului poate fi văzută și astăzi. Este vorba despre o clădire cu parter și etaj, cu o formă relativ dreptunghiulară, care avea opt camere și un salon central de mari dimensiuni. De-a lungul timpului, Palatul a cunoscut mai multe transformări, astfel încât fațadele, decorația interioară și exterioară, intrările și scările inițiale, au fost modificate radical. Cu atât mai mult cu cât, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, construcției i-a fost adăugată o aripă racordată celebrului hotel Fieschi din strada Șelari, integrându-se unei clădiri care mergea din strada Șelari către strada Soarelui.

Restaurarea acestei construcții din anii 1979-1980 a permis efectuarea unor sondaje arheologice pe baza cărora s-a stabilit că există un nivel de construcție corespunzător secolelor XVII-XVIII, concluzie care a fost întărită de fragmentele de ceramică descoperite. Acestea s-au încadrat ceramicii specifice începutului secolului al XVIII-lea. În ceea ce privește modul cum arăta fațada principală este greu de precizat în condițiile de astăzi, având în vedere numeroasele intervenții (închideri de goluri de ferestre, deschideri de alte goluri, porțiuni rezidite). Se presupune că încăperile de pe latura de sud erau spațiile de locuit, fiind mai luminoase și adăpostite, iar cele de pe latura de nord constituiau holurile de acces.

În încheiere, se cuvine să menționăm câteva cuvinte despre meșterii care au ridicat construcțiile cantacuzine de la Curtea Domnească. Întrucât vorbim de o perioadă de timp de patru decenii, așadar unul relativ scurt, este posibil ca meșterii să fi fost de fiecare dată aceiași sau, în orice caz, apropiați în timp. Sunt evidente asemănările în condițiile în care s-a folosit același material – cărămida – care are aceleași dimensiuni, iar mortarul este așternut în aceeași manieră.

Din complexul Curtea Domnească, Palatul Doamnei Păuna a reprezentat ultima etapă de construcție și extindere a nucleului Palatului Voievodal.

10. Anton Maria del Chiaro Fiorentino, *Istoria delle moderni rivoluzioni della Valachia*, Venezia, p.4.
www.muzeulbucurestii.ro / www.cimec.ro

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

P.I. Panait și Aristide Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche*, Muzeul de istorie a municipiului București, 1973.

Nicolae Stoicescu, *Repertoriul Bibliografic al monumentelor feudale din București*, Ed. Academiei, București, 1961.

Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Ed. Sport-Turism, 1979.

Cristian Moisescu, *Biserica Curtea Veche*, Ed. Meridiane, București, 1967.

Gorge Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București*, Ed. Academiei, București, 1961.

Dumitru Almaș, P.I.Panait, *Curtea Veche din București*, București, 1974.

SUMMARY

The romanian rulers Șerban Cantacuzino and Ștefan Cantacuzino, members of the famous family of Cantacuzino from the Byzantine Empire, built at the Princely Court of Bucharest important edificess, which impressed by elegance and gentility. (G.C.)